

מ"והוא אסור בזיקים" ל"ואני בתוך הגולה"

משמעות רצח גדליה

הרב אליסף יעקבסון

סיפורו של גדליה בן אחיקם מתפרש על פני שלושה פרקים בספר ירמיה (מ - מב). הפסוק הפותח את הסיפור מדבר על נבואה שניתנה לירמיהו, אך מהמשך הפסוקים לא ברור כלל מהי אותה נבואה:

הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל יִרְמְיָהוּ מֵאֵת ה' אַחֵר שִׁלַּח אֹתוֹ בְּנוֹזְאָדָן רַב טַבָּחִים מִן הָרָמָה בְּקִנְיָתוֹ אֹתוֹ וְהוּא אָסוּר בְּאִזְקִים בְּתוֹךְ כָּל גָּלוּת יְרוּשָׁלַם וַיְהוּדָה הַמְּגָלִים בְּבִלְהָ: וַיִּקַּח רַב טַבָּחִים לְיִרְמְיָהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' אֱלֹהֵיךָ דִּבֶּר אֶת הָרָעָה הַזֹּאת אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה: וַיָּבֹא וַיַּעַשׂ ה' כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר כִּי חֲטַאתֶם לָהּ וְלֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְהָיָה לָכֵם הַדָּבָר הַזֶּה: וְעַתָּה הִנֵּה פִתְחֵתִיךָ הַיּוֹם מִן הָאִזְקִים אֲשֶׁר עַל יָדְךָ אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא אֵתִי בְּכָל בֹּא וְאֲשִׁים אֶת עֵינִי עָלֶיךָ וְאִם רָע בְּעֵינֶיךָ לָבוֹא אֵתִי בְּכָל חֲדָל רְאֵה כָּל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ אֵל טוֹב וְאֵל הַיִּשָּׁר בְּעֵינֶיךָ לְלַכֵּת שָׁמָּה לָךְ: וְעוֹדְנוּ לֹא יָשׁוּב וְשָׁבָה אֶל גְּדַלְיָה בֶן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ בְּכָל בְּעָרֵי יְהוּדָה וְשָׁב אִתּוֹ בְּתוֹךְ הָעָם אוֹ אֵל כָּל הַיִּשָּׁר בְּעֵינֶיךָ לְלַכֵּת לָךְ וַיֵּתֶן לוֹ רַב טַבָּחִים אֲרֻחָה וּמִשְׁאָת וַיֵּשְׁלַחְהוּ: וַיָּבֹא יִרְמְיָהוּ אֶל גְּדַלְיָה בֶן אַחִיקָם הַמְצַפֶּתָּה וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ בְּתוֹךְ הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בְּאָרֶץ:

רש"י נותן שתי תשובות אפשריות לשאלת הנבואה, ובדברינו נתמקד בעיקר בתשובתו השניה של רש"י המסתמכת על מאמר חז"ל במדרש רבה לאיכה (פתיחתא לד) ומספקת מבט חדש לכל המאורעות שהתרחשו סביב גדליה בן אחיקם.

מ"והוא אסור בזיקים" ל"ואני בתוך הגולה"

המדרש נוקט שהפסוקים לעיל המתארים את ירמיהו כקרוע בשאלה האם לגלות בבלה או להישאר בארץ עד שבסופו של דבר מחליט ירמיהו להישאר, מסתירים מאחוריהם דו-שיח נבואי בין ירמיהו לה':

"הדבר אשר היה אל ירמיה מאת ה' לאמר", מה היה אותו הדבר? אלא שאמר לו: ירמיה אין את יתיב הכא אנא אזיל עמהון, ואין את אזיל עמהון אנא יתיב הכא. אמר לפניו: רבש"ע אין אנא אזיל עמהון מה אנא יכיל מהני להון, אלא ייזול מלכהון ברייהון עמהון, דהוא יכול מהני להון סגיא, הה"ד "אחר שלח אותו נבוזראדן רב טבחים מן הרמה בקחתו אותו. והוא אסור בזיקים". א"ר אחא כביכול הוא והוא אסור בזיקים, ודכוותיה כתיב "ואני בתוך הגולה".

לפי המדרש התלבטותו של ירמיהו הינה בעצם מראה ללבטי השכינה, האם לגלות עם ישראל בבלה, או להישאר בארץ ולשכון עליה יחד עם שארית הפליטה, כאשר בסופו של דבר ההכרעה הינה לגלות בבלה. התלבטות זאת נרמזת במילים "והוא אסור בזיקים", 'הוא' מסמל את השכינה במצבה לאחר חורבן בית המקדש - מצומצמת וכלואה בחצר המטרה, כעת מתעוררת במלוא עוזה שאלת הגלות, האם כנסת ישראל - השכינה יורדת עם ישראל לבל, או נשארת עם שארית הפליטה? האם חורבן הבית מכריח גם את ניתוק הקשר שבין כנסת ישראל - השכינה, לבין ארץ ישראל? אמנם בתודעה שלנו, החורבן והגלות כרוכים זה בזה, אולם חורבן בית שני יכול לשמש דוגמא מוחשית שאין קשר בין שני הגורמים, שהרי עם ישראל המשיך לחיות להתפתח וליצור בארץ ישראל עוד שנים רבות לאחר חורבן בית שני. ואכן מרתק לגלות שגם לאחר חורבן בית ראשון היתה אפשרות של המשך חיי עם ישראל בארץ ישראל, המשך הרצף של עם ישראל בארצו, אולם למרבה הצער בסופו של דבר אפשרות זאת לא מומשה. אם נשתמש בלשון המדרש נאמר שכל זמן שלטון גדליה מצב השכינה הוגדר כמצב ביניים "והוא אסור בזיקים",

אך בסופו של דבר קמה ונהיתה המציאות של "ואני בתוך הגולה", ובדברים שלהלן ננסה להאיר את הגורמים שהובילו לכך.

לאחר חורבן הבית ממנה נבוכדנאצר את גדליה להיות השליט האזורי מטעמו. גדליה מגיע ממשפחה שעזרה לירמיהו,¹ ומבחינת מלך בבל, מי שעוזר לירמיהו, נחשב כתומך בכיבוש הבבלי. מינוי זה מתברר כמוצלח ביותר, וגדליה מצליח להפיח חיים מחודשים בארץ.

וַיִּשְׁמְעוּ כָל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה הַמָּה וְאֲנָשֵׁיהֶם כִּי הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בְּאֶרֶץ וְכִי הִפְקִיד אֹתוֹ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְטָף וּמִדֹּלֶת הָאָרֶץ מֵאֲשֶׁר לֹא הָגְלוּ בְּכֻלָּהּ: וַיָּבֹאוּ אֶל גְּדַלְיָה הַמְּצַפֶּתָה וַיִּשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָהוּ וַיֹּחָזֵן וַיִּזְנִתָן בְּנֵי קֶרַח וְשָׂרְיָה בֶן תַּנְחֻמֶת וּבְנֵי עוֹפִי עִיפִי הַנְּטָפְתִּי וַיִּזְנִיָּהוּ בֶן הַמְּצַכְתִּי הַמָּה וְאֲנָשֵׁיהֶם: וַיֵּשְׁבַע לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן וְלֹאֲנָשֵׁיהֶם לֵאמֹר אֵל תִּירָאוּ מֵעֲבֹד הַפְּשָׁדִים שָׁבוּ בְּאֶרֶץ וְעָבְדוּ אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל וַיֵּיטֵב לָכֶם: וְאֲנִי הֲנִי יֹשֵׁב בַּמְּצַפָּה לַעֲמֹד לִפְנֵי הַפְּשָׁדִים אֲשֶׁר יָבֹאוּ אֵלֵינוּ וְאַתֶּם אֲסַפּוּ יַיִן וְקִיץ וְשֶׁמֶן וְשִׁמּוּ בְּכֻלֵּיכֶם וּשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּפְשֹׁתֶם: וְגַם כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּמוֹאָב וּבְכַנִּי עֲמוֹן וּבְאֲדוֹם וְאֲשֶׁר בְּכָל הָאֲרָצוֹת שָׁמְעוּ כִּי נָתַן מֶלֶךְ בָּבֶל שְׁאֲרִית לַיהוּדָה וְכִי הִפְקִיד עֲלֵיהֶם אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן: וַיָּשְׁבוּ כָל הַיְּהוּדִים מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר נָדְחוּ שָׁם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ יְהוּדָה אֶל גְּדַלְיָהוּ הַמְּצַפֶּתָה וַיֹּאסְפוּ יַיִן וְקִיץ הַרְבֵּה מְאֹד:

קריאת מדוקדקת של הפסוקים שלפנינו מעלה מציאות של גאולה. הפסוקים מתארים בראש ובראשונה תנועה רחבה של חזרה לארץ ישראל מכל הארצות שסביבה, בנוסף מתואר תהליך של רכישת קרקעות והתיישבות בהם ("ושבו בעריכם אשר תפסתם"), וכן מתואר שהקרקע עצמה מפיקה תוצרת חקלאית רבה מאוד. יש כאן שני

¹ אביו הציל את ירמיהו מידי ההמון שרצה להורגו "אך יד אחיקם בן שפן היתה את ירמיהו לבלתי תת אותו ביד העם להמיתו" (כו, כד).

מ"והוא אסור בזיקים" ל"ואני בתוך הגולה"

סימני גאולה מובהקים - קיבוץ גלויות ופריחת הארץ, ובכך מזכירים פסוקים אלו את נבואות הנחמה שהתנבא ירמיהו עצמו (לא, א-ה. לב, לו-מד):

כֹּה אָמַר ה' מֵצֵא חֵן בַּמֶּדְבָּר עִם שְׂרִידֵי חֶרֶב הַלֹּךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל: מֵרְחוֹק ה' נִרְאָה לִי וְאֶהְיֶה עוֹלָם אֶהְיֶה עַל כֵּן מִשְׁכַּתִּיהָ חֹסֶד: עוֹד אֲבַנֶּה וְנִבְנִית בְּתוֹלֵת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעֲדִי תַפִּיחַ וְיִצְאֵת בְּמַחֹל מִשְׁחָקִים: עוֹד תִּטְעִי כֶרְמִים בְּהָרֵי שְׁמֹרֹן נָטְעוּ נָטְעִים וְחָלְלוּ: כִּי יֵשׁ יוֹם קָרָאוּ נְצָרִים בְּהָר אֲפָרִים קוֹמוּ וְנִצְעֲלָה צִיּוֹן אֵל ה' אֱלֹהֵינוּ:

וְעַתָּה לִכֵּן כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵל הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִתְּנָה בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל בְּחֶרֶב וּבְרָעַב וּבְדָבָר: הִנְנִי מִקְבָּצָם מִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִם שָׁם בְּאֶפֶי וּבְחִמְתִּי וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וְהִשְׁבֵּיתִים אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהִשְׁבֵּיתִים לְבִטָּח: וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים: וְנִתַּנְתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְדָרֶךְ אֶחָד לִירְאָה אוֹתִי כָּל הַיָּמִים לְטוֹב לָהֶם וּלְבִנְיָהֶם אַחֲרֵיהֶם: וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית עוֹלָם אֲשֶׁר לֹא אֲשׁוּב מֵאַחֲרֵיהֶם לְהִיטִיב אוֹתָם וְאֵת יִרְאָתִי אֶתֵּן בְּלִבָּכֶם לְבִלְתִּי סוּר מֵעָלַי: וְשִׁשְׁתִּי עֲלֵיהֶם לְהִטִּיב אוֹתָם וְנִטְעֵתִים בְּאֶרֶץ הַזֹּאת בְּאַמֶּת בְּכָל לְבִי וּבְכָל נַפְשִׁי: כִּי כֹה אָמַר ה' כֹּה אֲשֶׁר הִבֵּאתִי אֶל הָעָם הַזֶּה אֵת כָּל הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת כֵּן אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֵת כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר עֲלֵיהֶם: וְנִקְנָה הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים שְׁמָמָה הִיא מֵאִין אָדָם וּבִהְמָה נִתְּנָה בְּיַד הַפְּשָׁדִים: שָׂדוֹת בְּכֶסֶף יִקְנוּ וְכֹתוֹב בְּסֶפֶר וְחֶתֶם וְהָעֵד עֲדִים בְּאֶרֶץ בְּנִימָן וּבְסִבְיָה יְרוּשָׁלַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה וּבְעָרֵי הָהָר וּבְעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב כִּי אָשִׁיב אֵת שְׁבוֹתָם נָאִם ה':

אמנם, על מנת שתהליך מסוים יורגש אצל האנשים העוברים אותו כתהליך גאולי צריך שתהליך זה יתפרס על משך זמן, וממילא נשאלת השאלה כמה זמן בפועל שלט גדליה? מרצף הפסוקים משמע

שהרצח התרחש מייד לאחר החורבן, כך שגדליה שלט בפועל רק שבעה שבועות, אולם בפשט קשה להבין כך שהרי מתואר כי יהודים רבים מארצות שונות שבו לארץ בעקבות שלטון גדליה, וכפי הנראה אנשים אלו המתינו לראות האם ישנה היתכנות לשלטונו של גדליה, ורק לאחר מכן החליטו לחזור לארץ.²

אך מול הצלחה זאת עומדת סכנה בדמותו של ישמעאל בן נתניה מזרע המלוכה, הנשלח על ידי בעלים מלך עמון על מנת ליצור כאוס בארץ, ובכך להסיר מעל פניו את האיום שארץ חסות של בבל תהיה כה צמודה אליו. אולם מדוע ישמעאל מסכים לשליחות שכזאת? בנביא מודגש שישמעאל הינו מזרע המלוכה, וניתן לשער שהוא לא מוכן לקבל את העובדה כי גאולת ישראל יכולה להיעשות על ידי אדם שאינו מזרע המלוכה.³ כמו כן נראה שישמעאל גם לא מוכן לקבל את המציאות של הכניעה למלך בבל וההסכמה של גדליה לשלוט תחת חסות האימפריה הבבלית, ובכך ממשיך ישמעאל את הקו שהתוו מלכי יהודה האחרונים - קו ההתנגדות למלוכה בבל בכל מחיר. ישמעאל אמנם ניסה להסתיר את כוונותיו, אך שרי החיילים שהיו עם גדליה אשר הבינו דבר או שניים בפוליטיקה ושלטון, עמדו במהרה על כוונותיו הרצחניות של ישמעאל, והם מציעים לגדליה

² עיינו על כך בטורי אבן (ר"ה יח ע"ב) שמעלה אף הוא אפשרות כי הרצח לא אירע בשנת החורבן, אך אין לחדד כי בסדר עולם (פרק כו) מופיע במפורש שהרצח ארע 52 יום לאחר החורבן "בשלשה בתשרי אחר חורבן הבית נ"ב יום נהרג גדליה בן אחיקם בן שפן והיהודים אשר היו במצפה".

ראו עוד על כך בארוכה מאמרה של טובה גנזל "למשמעות המשך קיומו של צום השביעי בימי שיבת ציון" בתוך שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום, כ, תש"ע.

³ למרות שחז"ל עמדו על כך ותיארו ששייכותו למשפחת המלוכה הינה רחוקה ואף בעייתית במקצת, והביא דבריהם הרד"ק (מא, א):

"ורז"ל דרשו כי ישמעאל זה בן גרים היה כי ירחמאל לקח אשה ושמה עטרה כמו שכתוב בדברי הימים ואמרו עטרה זו היתה גויה ובת מלכים היתה ולקחה ירחמאל להתעטר בה לפי שהיתה בת מלכים ולפיכך קרא שמה עטרה ואמרו אל תאמן בגר עד כ"ד דורות ומעטרה עד ישמעאל זה כ"ד דורות כמו שכתוב שם והנה הרג גדליה".

מ"והוא אסור בזיקים" ל"ואני בתוך הגולה"

להסיר את הסכנה מעל השלטון המתחדש. אולם גדליה מסרב להאמין ליוחנן ושאר שרי החיילים, מבחינתו לא ייתכן שאיש יהודי ינהג בצורה כזאת.

וְיֹחָנָן בֶּן קֶרֶחַ וְכָל שְׂרֵי הַחִיָּלִים אֲשֶׁר בְּשָׂדֶה בָּאוּ אֶל גְּדַלְיָהוּ הַמְצַפָּתָה: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִידֵעַ תִּדַע כִּי בַעֲלִיס מֶלֶךְ בְּנֵי עֲמֹן שָׁלַח אֶת יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה לְהַכְתֹּךְ נָפֶשׁ וְלֹא הָאֲמִין לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶּן אַחִיקָם: וְיֹחָנָן בֶּן קֶרֶחַ אָמַר אֶל גְּדַלְיָהוּ בְּסִתֵּר בַּמְצָפָה לֵאמֹר אֵלֶכָה נָא וְאַכָּה אֶת יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה וְאִישׁ לֹא יָדַע לָמָּה יָכֹפֶה נָפֶשׁ וְנִפְצֹו כָּל יְהוּדָה הַנִּקְבָּצִים אֵלָיו וְאַבְדָּה שְׂאִרֵּית יְהוּדָה: וַיֹּאמֶר גְּדַלְיָהוּ בֶּן אַחִיקָם אֶל יֹחָנָן בֶּן קֶרֶחַ אַל תַּעֲשֵׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה כִּי שָׁקֵר אַתָּה דֹּבֵר אֶל יִשְׁמָעֵאל:

אמונתו של גדליה ביושר כוונותיו של ישמעאל היתה מוחלטת, ועל כן גם כשישמעאל בא עם אנשיו למצפה על מנת לחגוג יחד עם גדליה את ראש השנה, גדליה לא טורח כלל להישמר מפניו.

וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה בֶּן אֱלִישָׁמַע מִזֹּרַע הַמְּלוּכָה וְרֶבִי הַמֶּלֶךְ וְעֶשְׂרֵה אַנְשִׁים אִתּוֹ אֶל גְּדַלְיָהוּ בֶּן אַחִיקָם הַמְצַפָּתָה וַיֹּאכְלוּ שָׁם לֶחֶם יַחְדָּו בַּמְצָפָה: וַיָּקָם יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה וְעֶשְׂרֵת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ אִתּוֹ וַיִּכּוּ אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶּן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן בַּחֲרֹב וַיָּמָת אִתּוֹ אֲשֶׁר הַפְּקִיד מֶלֶךְ בְּכָל בְּאֶרֶץ: וְאֵת כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר הָיוּ אִתּוֹ אֶת גְּדַלְיָהוּ בַּמְצָפָה וְאֵת הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ שָׁם אֶת אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה הִכָּה יִשְׁמָעֵאל:⁴

בראש השנה,⁵ יום המלכת ה' בעולם, יום גילוי השכינה הגדול המתבטא באופן החזק ביותר בשלטון ישראל על אדמתו. מגיע

⁴ ירמיהו פרק מא פסוקים א - ג.

⁵ כך ברד"ק:

"ויהי בחדש השביעי - כמו מחר חדש ובר"ה נהרג גדליה בן אחיקם וקבעו התענית במוצאי ראש השנה מפני שהוא יום טוב."
וכן בבית יוסף (אורח חיים תקמט) הביא בשם רבינו ירוחם:

ישמעאל בן נתניה על מנת לקטוע את אותם ניצני שלטון חדשים, כאשר כפי שציינו, הקו המנחה אותו הוא שלא ייתכן כי תקומת המלכות, תיעשה על ידי אדם שאינו ממשפחת בית דוד. קו זה גורם לישמעאל לנקוט בצעד הרסני - הריגת גדליה והשמדת כל הנמצאים איתו במצפה.⁶ רחל המשוררת כתבה על בשורת הגאולה של שומרון על ידי ארבעת המצורעים משפט הדומה להלך המחשבה של ישמעאל "אך אני לא אובה בשורת גאולה אם מפי מצורע היא תבוא. הטהור יבשר וגאל הטהור, ואם ידו לא תמצא לגאול, אז נבחר לי לנפל ממצוקת המצור אור ליום בשורה הגדול".⁷ הלך מחשבה טוטאלי זה משרטט מציאות אוטופית שאינה קיימת בשטח, ומונע מהמחשבה שריבונו של עולם 'עובד' אצלנו ומגיש לנו גאולות כבקשתנו.⁸ כשאנו ניגשים להמלכת השם, אנו חייבים לזכור שלריבון העולם יש את הדרכים משלו על מנת שמלכותו תתכונן כאן בארץ. נצטט כאן מדבריו של הרב חנן פורת (מעט מן האור, מצורע, "מי יביא את הבשורה"): "ריבון העולמים אינו כה 'איסטניס' כפי שנדמה לעיתים ואינו בוחל בשיתופם של כל הכוחות והגורמים בבשורת הגאולה, מרום שמים ועד תחתית ארץ".

"כתב רבינו ירוחם (נ"ח ח"ב קסד). שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם אמרו כי בראש השנה נהרג ונדחה תעניתו ליום חול".

ובט"ז (תקמט, א) דן על פי זה האם להחשיב צום זה כצום נדחה ולהקל בו. ועיינו עוד בא"ר שם ובשע"ת.

אמנם בבבלי (ר"ה יח ע"ב - יט ע"א), בירושלמי (תענית ד, ה) ובסדר עולם (פרק כו) מובא שגדליה נהרג בג' תשרי, וצ"ע. וראו על כך בארוכה מאמרו של יעקב מתלון, מאורנו יא.

⁶ הפרק מרמז על מקרים נוספים של מלחמות היהודים על המלכות - אבנר ויואב על הברכה בגבעון, אסא ובעשא שנלחמו זה בזה, יהוא ששחט את אחי יהואחז, בני בנימין במלחמתם עם ישראל בגבעה.

⁷ להרחבה - ראו ערך "יום בשורה" בויקפדיה.

⁸ והרחיב על כך רבות הרב יששכר טייכטאל בספרו החשוב "אם הבנים שמחה".

מ"והוא אסור בזיקים" ל"ואני בתוך הגולה"

ובפרטיות של כל אחד, צריך לזכור שגם אם איננו מושלמים, גם אם מלאים אנו פגמים "ריבון העולמים אינו כה איסטניס", הוא רוצה ומעוניין בכל אחד מאיתנו - טובים יותר וטובים פחות.

זהו הלימוד החשוב לענייננו מצידו של ישמעאל, אך גם מצידו של גדליה יש ללמוד רבות. במה טעה גדליה? הרמח"ל בדבריו על משקל החסידות (מסילת ישרים פרק כ') אומר:

שזהו המלאכה הקשה שבחסידות כי דקותו רב ויש ליצר בדבר הזה כניסה גדולה, על כן נמצאת סכנתו עצומה כי הרבה דברים טובים יוכל היצר לרחק כאילו הם רעים, והרבה חטאים לקרב כאילו הם מצות גדולות, ובאמת שלא יוכל איש להצליח במשקל הזה אלא בג' דברים:

א. שיהיה לבו ישר שבלבבות שלא תהיה פנייתו אלא לעשות הנחת רוח לפניו יתברך, ולא זולת זה כלל.

ב. ושיהיה מעיין על מעשיו עיון גדול וישתדל לתקנם על פי התכלית הזה.

ג. ואחר כל זאת יהיה משליך יהבו על ה', שאז יאמר בו "אשרי אדם עוז לו כך וגו'" לא ימנע טוב להולכים בתמים.

בהמשך דבריו מביא הרמח"ל כדוגמא לאנשים שלא שקלו היטב את משקל החסידות את גדליה ואת זכריה בן אבקולס. במה טעה גדליה? הרמח"ל מצטט את דברי חז"ל (בבלי, נדה סא ע"א):

והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי אנשים אשר הכה ביד גדליה. וכי גדליה הרגן? והלא ישמעאל הרגן! אלא מתוך

שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש - מעלה עליו
הכתוב כאילו הרגן.⁹

אם טעותו של ישמעאל בן נתניה נבעה ממחשבתו שכל עוד הדבר אינו מושלם אין לקבלו, טעותו של גדליה נובעת מההתנהגות ההפוכה שבכך - חוסר הסכמה להכיר ברע הקיים במציאות ומתנגד לכינון מלכות ה' בעולם, וחז"ל בדבריהם החריפים משווים בין שני הטעויות! הרב קוק תמצת זאת במילים ספורות (אורות ישראל, ד, ג) "האהבה הגדולה שאנו אוהבים את אומתנו לא תסמא את עינינו מלבקר את כל מומיה". ובפרטיות של כל אחד, יש לשים לב שהראיה האופטימית והטובה על המציאות, היכולת לראות כל פרט קטן של התקדמות ולהודות עליו, לא מונעת ממנו מלהתמודד גם עם הצדדים הפחות טובים שבנו, עם החטאים, העוונות, הפשעים והמניעות.

⁹ המלבי"ם מחדש בפשט שישמעאל עשה הצגה שלימה כאילו הריגת האנשים נעשית על ידו בציווי גדליה ובכך הוא רצה להתסיס את השטח ולהכשיר בדיעבד את הריגת גדליה על ידו:

"ויהי ביום השני. ישמעאל העלים את מיתת גדליה, ועל זה אמר ואיש לא ידע, והיה בדעתו למצוא עלילה שיאמר שהרגו בדין ובמשפט, וזה היה התחבולה שהרג השמונים איש... ויבאו אנשים. הוא רצה להעביר קול שגדליה הכה את האנשים היינו צווה להרוג אותם על שהם מתאבלים על שריפת בית המקדש, כמו שכתוב שהיו מגולחי זקן וקרועי בגדים, ועל שמוליכים מנחה ולבונה לבית ה' ורצה שיחשוב כל השומע שנבוכדנצר צוה לגדליה להרוג את כל המתאבל על בית ה' ואת כל ההולך להקטיר שם. ויצא ישמעאל לקראתם הולך ובכה. עשה א"ע כבוכה ומתאונן על הפקודה הזאת שנתן גדליה להרג ההולכים לבית ה', ויאמר אליהם באו אל גדליה. כדי שיחשבו שהם נהרגים בפקודת גדליה, ובבואם תוך העיר שחטם אל תוך הבור, וכל זה עשה בפקודת גדליה. ועשרה אנשים נמצאו בס. והם בחשבם שגדליה צוה להכותם על הלכם לבית ה', אמרו אל תמיתנו כי יש לנו מטמונים בשדה, וניתן שוחד אל גדליה אם יחיה אותנו, ועם כן לא המיתם כדי שיחשבו שכל זה נעשה בפקודת גדליה, והיה כונתו אם להפיל אימה על הנוחרים שיחשבו שנבוכדנצר מינה את גדליה לרצוח תמימי דרך המתאבלים על החורבן, ואם כדי שכולם ישמחו ויאשרוהו על שהרג את גדליה שרצח נפשות שלא במשפט, וזה שכתוב והבור אשר השליך שם ישמעאל את פגרי האנשים אשר הכה ביד גדליה. שבאמת הכה אותם ביד גדליה ובפקודתו, ר"ל שאמר כן שגדליה צוה להכותם".

מ"והוא אסור בזיקים" ל"ואני בתוך הגולה"

אם כך לומדים אנו מישמעאל ומגדליה כי כינון מלכות ה' בעולם ובתוכנו פנימה מחייבת את האדם לנקוט בראיה כפולה, להכיר גם בהתקדמות קלה כהתקדמות, להבין שהגאולה באה קימעה קימעה, אך לא לטמון את הראש בחול כלפי הרע, לא להתעלם מהכשלונות ולהגיד יהיה בסדר, אלא להתמודד ולהילחם בהם.

מדהים לגלות שגם אחרי הכשלונות של ישמעאל וגדליה עדיין נשארה תקווה! ישמעאל מצליח אמנם להכות את גדליה ואנשיו, להשמיד את שארית ההתנגדות הקיימת בתוך מצפה, ומעוניין לסגת לבעלים נותן החסות שלו, אך יוחנן בן קרח ואנשיו שומעים על המתרחש ומצליחים להגיע בזמן על מנת למנוע משארית העם לרדת עם ישמעאל לעמון.

וַיֵּשֶׁב יִשְׁמָעֵאל אֶת כָּל שְׂאֵרֵי הָעָם אֲשֶׁר בְּמִצְפָּה אֶת בָּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בְּמִצְפָּה אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוֹזַרְאֲדָן רֹב טַבָּחִים אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם וַיֵּשְׁבּוּ יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹד אֶל בְּנֵי עֲמֹן וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְכָל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ לְהִלָּחֵם עִם יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה וַיִּמָּצְאוּ אֹתוֹ אֶל מַיִם רַבִּים אֲשֶׁר בְּגִבְעֹן וַיְהִי כִּרְאוֹת כָּל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ יִשְׁמָעֵאל אֶת יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְאֶת כָּל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּשְׁמְחוּ וַיִּסְבּוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר שָׁבָה יִשְׁמָעֵאל מִן הַמִּצְפָּה וַיֵּשְׁבוּ וַיֵּלְכוּ אֶל יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וַיִּשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה נִמְלֹט בְּשִׁמְנָה אֲנָשִׁים מִפְּנֵי יוֹחָנָן וַיֵּלֶךְ אֶל בְּנֵי עֲמֹן:

נצחונו של יוחנן על גדליה הינו ההזדמנות האחרונה לקומם מחדש את שלטון ישראל בארץ, אך נראה שהיאוש כבר פשה בהם. יוחנן אמנם ניצח בקרב את ישמעאל אך חושב להתנהל כמותו! ישמעאל היה מעוניין לקחת את שארית העם איתו לעמון, ויוחנן חושב לעשות דבר דומה ולרדת למצרים.

וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן קִרְיָת וְכָל שְׂרֵי הַחֲלָלִים אֲשֶׁר אָתּוּ אֶת כָּל שְׂאֵרֵי
הָעָם אֲשֶׁר הָשִׁיב מֵאֵת יִשְׁמָעֵאל בֶּן נַתָּנְיָה מִן הַמִּצָּפָה אַחֵר הִכָּה
אֶת גְּדַלְיָה בֶּן אַחִיקָם גְּבָרִים אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְנָשִׁים וְטַף וְסֹרְסִים
אֲשֶׁר הָשִׁיב מִגְּבָעוֹן: וַיֵּלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּגֵרֹת כְּמוֹהֶם כְּמֹהֶם אֲשֶׁר
אָצַל בֵּית לָחֶם לָלֶכֶת לְבוֹא מִצְרִים: מִפְּנֵי הַכְּשָׁדִים כִּי יֵרְאוּ
מִפְּנֵיהֶם כִּי הִכָּה יִשְׁמָעֵאל בֶּן נַתָּנְיָה אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶּן אַחִיקָם אֲשֶׁר
הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל בְּאֶרֶץ:

יוחנן, המונע כעת על ידי היאוש הגדול ממות גדליה וגדיעת התקווה שהיתה, משוכנע שהירידה למצרים הינו המעשה הנכון לעשות, אך על מנת לאשש זאת באופן סופי הוא פונה אל ירמיהו בשאלה האם לרדת למצרים? יש לשים לב שהפניה אל ירמיהו נעשתה לאחר שהחלטה כבר נפלה בליבו, כך שמבחינתו תשובתו של ירמיהו צריכה להיות ברורה ולאשר ירידה זאת. אך ירמיהו מתעכב מלענות להם במשך עשרה ימים. האברבנאל מציין שעשרה ימים אלו מקבילים לעשרת ימי תשובה, ובכך בעצם פותח את הפתח להבין שירמיהו רומז ליוחנן כי התשובה לשאלה זאת מצריכה עבודה רבה מצידו של יוחנן, מצריכה אותו לבדוק בתוכו פנימה האם הוא נותן הזדמנות לתיקון? האם הוא מוכן להתחיל מחדש? או שהיאוש כבר פשה בו לחלוטין. יוחנן ואנשיו צריכים לגבש בעצמם את ההבנה שבידיהם תלויה כל ניצני תקומת ישראל, אולם הם מנצלים זמן זה לחיזוק היאוש מעצמם ומיכולתם ללכת בכוחם ולהושיע את ישראל, ולביצור החלטתם לברוח למצרים, מה שגורם לכך שבסוף הזמן גם דברים מפורשים מפיו של ירמיהו לא משנים את מחשבתם.¹⁰

¹⁰ ראש השנה ועשרת ימי תשובה הינם בדיוק הזמן המתאים לעבוד על יכולת ההתחדשות, על העובדה שגם אם הכל קרס אין להתייאש. נצטט לדוגמה דברים נפלאים שכתב השם משמואל (ראש השנה תרע"א):

"הענין סמיכות מצות פאה לראש השנה, דלכאורה הלא בכל הדברים הראשית הוא לה' ופאה היא בסוף, אך הענין הוא דהנה כל המצוות אין להם סוף שיאמר האדם שגמר עבודתו, רק אם עשה מצוה צריך להתחיל מחדש ומצוה גוררת מצוה, לזה מצות פיאה היא לבסוף להראות שבסוף נמי יש מצוה וגוררת מצוה,

מ"והוא אסור בזיקים" ל"ואני בתוך הגולה"

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שְׁלַחְתֶּם אֹתִי
אֵלָיו לְהַפִּיל תַּחֲנוּנְתְּכֶם לְפָנָיו: אִם שׁוּב תֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וּבְנִיתִי
אִתְּכֶם וְלֹא אֶהְרֵס וְנִטְעַתִּי אִתְּכֶם וְלֹא אֶתּוֹשׁ כִּי נַחֲמַתִּי אֶל
הָרָעָה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לָכֶם: אֶל תִּירְאוּ מִפְּנֵי מֶלֶךְ כָּבֵל אֲשֶׁר אִתְּכֶם
יֵרָאִים מִפְּנֵיו אֶל תִּירְאוּ מִמֶּנּוּ נָא ה' כִּי אִתְּכֶם אֲנִי לְהוֹשִׁיעַ
אִתְּכֶם וּלְהַצִּיל אִתְּכֶם מִיָּד: וְאַתֶּן לָכֶם רִחֲמִים וְרוּחַם אִתְּכֶם
וְהִשִּׁיב אִתְּכֶם אֶל אֲדֹמְתְּכֶם: וְאִם אֲמָרִים אִתְּכֶם לֹא נֹשֵׁב בְּאֶרֶץ
הַזֹּאת לְבִלְתִּי שְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵיכֶם: לֹאמֹר לֹא כִּי אֶרֶץ
מִצְרַיִם נְבֹאָה אֲשֶׁר לֹא נִרְאָה מִלְחָמָה וְקוֹל שׁוֹפָר לֹא נִשְׁמָע

וצריך להתחיל מחדש ולאחר מצוות פיאה מתחיל מצוות תרומה ומעשר, ובראש השנה הוא ג"כ זה הענין דכל מה שעשה בכל השנה עם אותם הכחות, צריך עתה להתחיל מחדש...ותשובה היא ג"כ זאת שצריך להתחיל מחדש, הרבי ר"ב זצוקל"ה אמר בזה"ל תשובה איז נישט קיין לאטע גילעגט (תשובה אינה כמו ששמים תלאי) רק כמו האדם שנפל מגג והי' לו ריסוק איברים, ונשתברו כל עצמותיו, ואחר כן השיג אברים חדשים, כמו כן צריך להתחיל מחדש כקטן שנולד עכ"ל ק"י.

עוד דברים נפלאים על היכולת לקום ולהתחיל מחדש יש בכתבי הרב הוטנר (הובא בסוף הספר "אשיב ממצולות" של הרב יהושע שפירא):

"באנגלית אנו אומרים lose a battle and win the war, בוודאי שאתה נכשל ועומד להיות נכשל (אין בזה משום פתיחת פה לשטן), ובכמה מערכות תיפול שדוד. אבל אני מבטיח לך שלאחר הפסד כל המערכות תצא מן המלחמה כשזר הנצחון על ראשך, והטרף החד מפרפר בין שיניך. Lose battles, but win wars. החכם מכל אדם אמר "שבע יפול צדיק וקם" והטפשים חושבים כי כוונתו בדרך רבותא אף על פי ששבע ייפול צדיק מכל מקום הוא קם. אבל החכמים יודעים היטב שהכוונה היא שמהות הקימה של הצדיק היא דרך ה"שבע נפילות" שלו. וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאוד. טוב זה יצר טוב, מאוד זה יצר הרע".

ואם בפנים הבאנו כבר מדבריה של רחל המשוררת, אי אפשר שלא להזכיר בנושא זה את שירה הנפלא של נעמי שמר "להתחיל מבראשית" המדמה את היכולת להתחיל מהתחלה לחידוש הבריאה כל יום:

"ולפעמים החגיגה נגמרת, כיבוי אורות החצוצרה אומרת שלום לכינורות אשמורת ראשונה נושקת לשלישית לקום מחר בבוקר ולהתחיל מבראשית... מבראשית את עולמך בבוקר תמיד לברוא האדמה העשב וכל המאורות ואז מן העפר בצלם אנשים לקום מחר בבוקר ולהתחיל מבראשית... גם אצלך החגיגה נגמרת, ובחצות הביתה את הדרך קשה לך למצוא, מתוך החשיכה אנחנו מבקשים לקום מחר בבוקר ולהתחיל מבראשית".

וּלְלַחֵם לֹא נִרְעַב וְשֵׁם נִשָּׁב: וְעַתָּה לָכֵן שִׁמְעוּ דְּבַר ה' שְׁאֵרִית
 יְהוּדָה כֹּה אָמַר ה' צִבְאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִם אַתֶּם שׁוֹם תִּשְׁמוּן
 פְּנִיכֶם לִבָּא מִצְרִים וּבְאַתֶּם לְגוֹר שֵׁם: וְהִיתָה הַחֲרֹב אֲשֶׁר אַתֶּם
 יֹרְאִים מִמֶּנָּה שֵׁם תִּשְׁיג אֶתְכֶם בְּאַרְץ מִצְרַיִם וְהִרְעַב אֲשֶׁר אַתֶּם
 דֹּאֲגִים מִמֶּנּוּ שֵׁם יִדְבֹק אַחֲרֵיכֶם מִצְרִים וְשֵׁם תִּמָּתוּ: וַיְהִי כָל
 הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁמוּ אֶת פְּנֵיהֶם לְבֹא מִצְרַיִם לְגוֹר שֵׁם יָמוּתוּ
 בַּחֲרֹב בְּרָעַב וּבִדְבַר וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם שְׂרִיד וּפְלִיט מִפְּנֵי הָרָעָה
 אֲשֶׁר אָנִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם: כִּי כֹה אָמַר ה' צִבְאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 כֹּאֲשֶׁר נִתַּךְ אִפִּי וַחֲמָתִי עַל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם כֵּן תִּתֶּךְ חֲמָתִי עֲלֵיכֶם
 בְּבֹאְכֶם מִצְרַיִם וְהִייתֶם לְאֵלָה וּלְשִׁמָּה וּלְקָלָלָה וּלְחִרְפָּה וְלֹא
 תִּרְאוּ עוֹד אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה: דְּבַר ה' עֲלֵיכֶם שְׁאֵרִית יְהוּדָה אֵל
 תִּבְאוּ מִצְרַיִם יִדַע תִּדְעוּ כִּי הָעִידָתִי בָכֶם הַיּוֹם: כִּי הִתְעִיתֶם
 בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם כִּי אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי אֶל ה' אֱלֹהֵיכֶם לֵאמֹר
 הִתְפַּלֵּל בְּעַדְנוּ אֶל ה' אֱלֹהֵינוּ וּכְכֹל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֱלֹהֵינוּ כֵּן
 הִגַּד לָנוּ וְעָשִׂינוּ: וְאָגַד לָכֶם הַיּוֹם וְלֹא שִׁמְעַתֶּם בְּקוֹל ה'
 אֱלֹהֵיכֶם וּלְכֹל אֲשֶׁר שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם: וְעַתָּה יִדַע תִּדְעוּ כִּי בַּחֲרֹב
 בְּרָעַב וּבִדְבַר תָּמוּתוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר חִפַּצְתֶּם לְבֹא לְגוֹר שֵׁם:

תשובתו של ה' על ידי ירמיהו הינה מדהימה.¹¹ אם עד עכשיו מצאנו
 רמזים לכך שהגלות והחורבן אינם כרוכים בהכרח זה בזה, ששלטון
 גדליה יכול להוות ניצנים של גאולה, כעת ירמיהו אומר במפורש
 שהשאלה האם גילוי השכינה נשאר בארץ או לא תלוי ביוחנן ואנשיו,
 בידם הבחירה! אם יוחנן ואנשיו יחליטו להישאר בארץ - ה' יהיה
 איתם, אולם אם הם יחליטו לרדת למצרים - תתן עליהם חמתו. צריך
 לזכור שאנשים אלו אשר לא גלו בבלה על ידי נבוזראדן היו כפי

¹¹ בראשית דברינו שאלנו מהו אותו דבר ה' אשר היה אל ירמיהו וציינו שרש"י
 נתן שתי תשובות, אך הבאנו רק אחת מתוכן. התשובה השניה שרש"י נתן הינה
 שדבר ה' זה הנבואה של ירמיהו ליוחנן לא לרדת למצרים אלא להישאר בארץ.
 ולפי דברינו ניתן לחבר בין שני התשובות למהלך אחד, דהיינו השאלה האם
 השכינה יורדת לגלות או נשארת בארץ, תלויה כעת בשאלה האם יוחנן יחליט
 לרדת למצרים.

מ"והוא אסור בזיקים" ל"ואני בתוך הגולה"

הנראה אנשים שציידו בעד ירמיהו בויכוחיו מול אנשי ירושלים ומלכיה, וגם אם הם היו בספק על צדקת דבריו של ירמיהו, לאחר החורבן לא נשאר ספק לאיש בכך.¹² ולמרבח ההפתעה יוחנן ואנשיו מאשימים את ירמיהו כעת כנביא שקר!

וְיִהְיֶה כְּכֹלֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶל כָּל הָעָם אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר שָׁלְחוּ ה' אֱלֹהֵיהֶם אֵלֵיהֶם אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: וַיֹּאמֶר עֲזַרְיָה בֶן הוֹשַׁעְיָה וַיּוֹחֲנָן בֶּן קֶרֶחַ וְכָל הָאֲנָשִׁים הַזֵּדִים אִמְרִים אֶל יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אַתָּה מְדַבֵּר לֹא שְׁלָחָה ה' אֱלֹהֵינוּ לֵאמֹר לֹא תִבְאוּ מִצְרִים לְגוֹר שָׁם: כִּי בְרוּךְ בֶּן נְרִיָּה מִסִּית אֶתְּךָ בָּנוּ לְמַעַן תֵּת אֶתְּנוּ בְּיַד הַפְּשָׁדִים לְהַמִּית אֶתְּנוּ וּלְהַגְלוֹת אֶתְּנוּ בָּבֶל: וְלֹא שָׁמַע יוֹחֲנָן בֶּן קֶרֶחַ וְכָל שָׂרֵי הַחֲיִלִּים וְכָל הָעָם בְּקוֹל ה' לְשֹׁבֵת בְּאַרְץ יְהוּדָה: וַיִּקַּח יוֹחֲנָן בֶּן קֶרֶחַ וְכָל שָׂרֵי הַחֲיִלִּים אֶת כָּל שְׂאֵרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר שָׁבוּ מִכָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר נִדְּחוּ שָׁם לְגוֹר בְּאַרְץ יְהוּדָה: אֶת הַגְּבָרִים וְאֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הַטָּף וְאֶת בָּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר הָיְתָה נִבְנוֹזָאָדָן רַב טַבָּחִים אֶת גְּדֻלָּהּ בֶּן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן וְאֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא וְאֶת בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּהוּ: וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ מִצְרַיִם כִּי לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה' וַיָּבֹאוּ עַד תַּחְפֹּנֶחַס:

רבים תמהו על התעוזה לטעון כלפי ירמיהו לאחר שכל נבואותיו התגשמו אחת לאחת "שקר אתה מדבר". אולם על פי התפיסה שהצגנו לפיה שאלתו של יוחנן נבעה מתוך תפיסת ייאוש ברורה האומרת כי אין כל תקומה אפשרית, אנו מבינים ששאלתו היתה מעין שאלה רטורית, שאלה שרק חיפשה את האישור האלוקי להכרעה שכבר נפלה בליבו. ירמיהו מבין שבמשך עשרת ימי התשובה יוחנן ואנשיו רק חיזקו בתוכם את היאוש מאפשרות הקימה במקום לתת הזדמנות לתיקון. זהו השלב האחרון בתהליך הימצאות ישראל

¹² נדירים הנביאים שנבואותיהם התגשמו אחת לאחת לעיני האנשים שאליהם נאמרו נבואות אלו.

בארצם, גילוי המלכות של ריבון העולמים על עם ישראל היושב בארץ ישראל קרס באופן סופי ומוחלט בעקבות היאוש וחוסר האמון של ישראל בעצמם. נראה שהיאוש של יוחנן בן קרח ואנשיו נובע מהחיבור בין שני התפיסות שראינו לעיל, הרצון שהגאולה תהיה מושלמת וההכרה באפסות שלהם עצמם, מה שהוביל ליאוש וחוסר אמונה בעצמם וביכולותיהם, יאוש כה חזק שאף הנביא ירמיהו אשר אנשים אלו חזו כיצד כל נבואותיו התגשמו אחת לאחת לא מצליח לשכנע אותם להאמין בעצמם.

שלושה גורמים הובילו אם כן את השכינה ממצב של "והוא אסור בזיקים" למצב של "ואני בתוך הגולה" - הזלזול בטוב שקיים, עצימת עינים מהרוע, וכשכבר מכירים את הרוע - מתייאשים. שלושה גורמים שצריכים להיות לנו תמיד מול העיניים, כל חיינו, ובעיקר בראש השנה - יום המלכת ה' על העולם ובתוכנו פנימה, ולאחר מכן בעשרת ימי התשובה עד ליום הכיפורים.